

III. THE SEARCH FOR NEW FORMS IN CONTEMPORARY LITERATURE

ПАЭТЫЧНАЯ АЎДЫЯКНІГА Ў СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ ЛІТАРАТУРНЫМ ПРАЦЭСЕ

I. С. Мяцеліца

*Малодшы навуковы супрацоўнік,
ДНУ “Цэнтр даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі”,
Мінск, Беларусь*

Summary. Poetic audiobook in the modern Belarusian literary process Summary. The article deals with the functioning of the poetic audiobook in the modern Belarusian literary process. The article provides an overview of collective and individual publications of poems voiced by Belarusian authors and professional readers; analyzes the content of audiobooks, its correlation with the paper edition, additional sound elements and their functions.

Keywords: poetry; audiobook; book market; musical accompaniment; voiceover; style.

У XXI стагоддзі прыкметнай асаблівасцю творчасці многіх пісьменнікаў стала іх імкненне да ўздзеяння на чытача праз розныя каналы ўспрымання. Гэта пашырыла спіс раней засвоеных форм і спосабаў трансляцыі тэкставага матэрыялу, у прыватнасці прыхільнікаў займела такая версія літаратурнага слова, як аўдыякніга – агучаны тэкст (у вузкім значэнні – мастацкі), запісаны на гукавы носьбіт з мэтай далейшага распаўсюджвання і праслухоўвання. Сёння на паліцах беларускіх кнігарняў можна сустрэць CD-дыскі з казкамі і творамі для дзяцей, праграмнымі мастацкімі тэкстамі для школьнікаў, класічнымі і сучаснымі творамі беларускай літаратуры і інш. Звернем сваю ўвагу на аўдыякнігі, змест якіх складаюць паэтычныя тэксты.

На айчынным кнігарынку прадстаўлены аўдыязборнікі вершаў, агучаныя як уласна аўтарамі, так і прафесійнымі акцёрамі, дыктарамі, тэатральнымі педагогамі (З. Бандарэнка, А. Калядой, В. Манаевым, Т. Сапач і інш.). Выбар “голаса” (“галасоў”) кнігі прадвызначаецца рознымі фактарамі: фізічнай магчымасцю запісу аўтарскага прачытання, зместам і канцэпцыяй выдання, бачаннем аўтара/укладальніка ці выдаўца. Улічваючы абмежаваныя магчымасці стварэння кніг класікі з гучаннем вершаў у аўтарскім выкананні, беларускі кніжны рынак прапанаваў сучаснаму слухачу даступныя аўдыявыданні з лепшымі творамі беларускай літаратуры, агучаныя і запісаныя ў студыях прафесіяналамі. Гэта творы Я. Купалы (“Вершы, паэма”), Я. Коласа (“Сымон-музыка”,

“Новая зямля”), М. Багдановіча (“Вершы”), У. Караткевіча (“Быў. Ёсць. Буду”), шматлікія праграмныя творы серыі “Бібліятэка школьніка” (Я. Брыль, З. Бядуля, У. Дубоўка, А. Куляшоў, П. Панчанка, М. Танк) і інш. Гэтыя выданні не нясуць індывідуальнай інфармацыі пра аўтара (голас, інтанацыя, манера і г.д.), аднак адрозніваюцца высокай якасцю запісу і ўзорным выкананнем. Аўдыякнігі такога кшталту вылучаюцца пастаўленымі галасамі чытальнікаў, граматычным вымаўленнем і інтаніраваннем, эмацыянай і гарманічнай зместу твораў падачай.

Выключную каштоўнасць для гісторыі літаратуры прадстаўляюць выданні, якія ўзнаўляюць папярэдне запісаныя галасы беларускіх класікаў, што ўжо пайшлі з жыцця. З часам многія з асобных аўтарскіх запісаў склалі індывідуальныя і калектыўныя аўдыякнігі. Так, у 2009 годзе пад назвай “Галасы” выйшлі ўнікальныя запісы вершаў Л. Геніюш (7), Р. Барадуліна (7) і вершаў (5) і песень (3) У. Караткевіча ў аўтарскім выкананні 1968 года (дапоўнена 8-хвілінным аповедам Сяргея Панізніка пра гісторыю запісу). У падобным фармаце ўбачыў свет і аўдыязборнік “Галасы паэтаў”, на якім прадстаўлены вершы шасцідзсяці беларускіх пісьменнікаў (у тым ліку і сучасных) у аўтарскім прачытанні. Дзякуючы ўнікальнай серыі з падобнай назвай – “Голас паэта” – у фармаце індывідуальных аўдыякніг таксама выйшлі вершы Н. Гілевіча, У. Някляева, Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна. Сын апошняга, А. Бураўкін, разважаючы пра адметнае выданне бацькоўскай спадчыны, справядліва адзначаў: “Каб спасцігнуць сапраўдную паэзію, трэба чуць голас аўтара. Калі паэт чытае свае вершы, ён гэта робіць не так, як рабіў бы акцёр. Можа, атрымліваецца не так прыгожа, аднак з акцэнтамі і нюансамі, якія абавязковыя, калі хочаш зразумець усю глыбіню радкоў” [1]. Аб’ём і змест пасмяротных аўдыявыданняў абмежаваны колькасцю наяўнага гукавога матэрыялу, аднак іх несумненнай перавагай з’яўляецца ўнікальная магчымасць па-за часавымі законамі пачуць жывыя галасы сённяшніх класікаў беларускай літаратуры, ацаніць іх манеру чытання, параўнаць уласнае ўспрыняцце верша з аўтарскім, знайсці новыя сэнсавыя адценні ў знаёмых творах. Адметнасцю названых выданняў з’яўляецца і тое, што яны не маюць папяровай версіі і даступныя для знаёмства толькі ў аўдыяфармаце.

Для даследчыкаў літаратурнага працэсу асабліваю цікавасць уяўляюць аўдыякнігі, адмыслова падрыхтаваныя сучаснымі аўтарамі, чые выданні адрозніваюцца большай разнастайнасцю канцэптualiальных рашэнняў. Сярод іх вылучаюцца паэтычныя зборнікі, якія дубліруюць змест папяровага выдання цалкам (“Сны сасны” і “Лепей” Р. Барадуліна), часткова (“Дзверы, замкнёныя на ключы” В. Рыжкова, “Volumen.1” М. Бараноўскага), вызначаюцца альтэрнатыўным зместам (“Прысак і пожня” В. Гапеевай, “Паром праз Ля-Манш” У. Арлова) ці ўвогуле не маюць папяровага адпаведніка (“Распілаваныя дошкі пачынаюць зрастацца” В. Жыбуля, “Абменьнік” А. Хадановіча). Асобныя праекты

маладых аўтараў у многім разлічаныя на фарміраванне ўласнага медыявобраза, пашырэнне кола патэнцыяльных чытачоў за кошт тых, хто не з'яўляецца прыхільнікамі традыцыйнай «друкаванай» паэзіі [2, с. 58]. Так, папяровая частка зборніка вершаў В. Гапеевай “Прысак і пожня” мае пазнаку “+CD”, адмысловы змест, які ўключае пералік не толькі надрукаваных, але і агучаных вершаў, і адпаведна аўдыядадатак – кампакт-дыск, дызайн якога ідэнтычны дызайну вокладкі кнігі. Кампазіцыйна папяровая версія зборніка складаецца з дзвюх частак: “Пожня” (16 вершаў) і “Прысак” (17 вершаў). Змест аўдыядарожак не адпавядае поўнаму пераліку змешчаных у кнізе вершаў, але выбар агучаных кампазіцый адлюстроўвае імкненне аўтара захаваць сувымернасць названых вышэй частак і захаваць калі не колькаснае, то ідэйнае адзінства абедзвюх версій. Так, сярод 16 аўдыядарожак 9 – вершы з часткі “Пожня” і 7 – з часткі “Прысак”. Усе яны агучаны самім аўтарам, змест цалкам супадае з размешчанымі ў папяровай частцы паэтычнымі тэкстамі. Аўдыядадатак да кнігі “Прысак і пожня” ў большай ступені цікавы другой сваёй часткай – “Музычныя трэкі”. Яна ўключае 5 твораў, якія ўяўляюць сабой сінтэз паэтычных тэкстаў і музыкі – голас аўтара накладзены на інструментальную дарожку. Фармальна іх змястоўнае нападненне адпавядае творам з папяровай кнігі. Аднак, дапоўненыя музычным суправаджэннем, паўтарамі, паўзамі, аб'яднаня пад іншымі назвамі ў асобныя трэкі, яны губляюць кампазіцыйную цэласнасць індывідуальных вершаў, набываючы дадатковыя сэнсавыя акцэнтны ў межах новых творчых аўдыядзінак.

Сінтэз слова і музыкі – адна з адметнасцей сучасных паэтычных аўдыякніг. Надзвычай удалым прыкладам такога эксперыменту стала версія зборніка Віталя Рыжкова “Дзверы, замкнёныя на ключы”. Яе змест склалі выбраныя вершы і пераклады з аднайменнага папяровага зборніка, запісаныя з выкарыстаннем дадатковых гукавых элементаў. Спалучэнне музыкі і паэтычнага слова ў кожным трэку падаецца добра прадуманым, гарманічным, невыпадковым; спрыяе лепшаму ўспрыняццю і разуменню аўтарскай задумы, пашырае эмацыйны спектр паэтычных радкоў. В. Рыжкоў дапаўняе запісаныя ўласным голасам вершы рознымі па стылю музычнымі кампазіцыямі, якія ў залежнасці ад зместу лірыкі змяняюць рытм, гучнасць, прысутнасць пэўных музычных інструментаў і пад., падтрымліваючы настрой верша, ствараючы гармонію з голасам і інтанацыяй чытальніка. Так, у вершы “Фідэль Кастра ў Бёрдлэндзе” першыя радкі пра ігру на джаз-гітары ў кавярні Бёрдлэнд падтрыманы павольнымі гітарнымі пераборами, чуюцца кубінскія матывы. Але разам з сюжэтнымі зменамі пачынае змяняцца і музычны фон: на радках “і ён спявае пра былое каханне / і ён спявае пра былое каханне / і ён спявае пра каханне, якое, як ён думаў, страціў” [3, с. 94] заўважна паскараецца тэмп, музыка замест размеранай, паслядоўнай становіцца імклівай, дзёрзкай, нібы перадае і ўзрост, і эмоцыі маладога Фідэля. Верш “Я – Напалеон”

пачынаецца з эпічных, трывожных, “варожых” нот, якія з часам становяцца дадатковым фонам для лёгкай пазнавальнай французскай мелодыі, утвараючы супярэчлівае, кантраснае па эмоцыях спалучэнне і сюжэтную інтрыгу для чытача. Адзінства тэксту, музыкі і інтанацыі аўтара спрыяе нарастанню трывогі, словы “забіце мяне” гучаць ігрыва, усмешліва, ад чаго ўзнікае жудаснае вар’яцкае адчуванне, цалкам гарманічнае са зместам верша. Побач з музычным афармленнем аўдыяверсіі зборніка важную акцэнтную функцыю выконваюць дадатковыя гукі (грукі, рэха, звон шкла, вой сабак, апладысменты, свіст чайніка і інш.). Так, радкі верша “Дзверы, замкнёныя на ключы” “Старая страціла розум. Яе стары / Хутка губляе зрок. І слых. На ўсё наваколле / па тэлефоне намякае на рознае. Нумары / Збольшага выпадковыя” [3, с. 22] падтрыманы адмысловым гукавым радам: пабочны шум, перашкоды, немеладычныя пераборы на піяніна нібыта дубліруюць пачуццёвае ўспрыманне свету персанажамі, хаатычнасць іх мыслення, разгубленасць герояў верша, дапамагаючы слухачу больш выразна адчуць атмасферу, у якой яны знаходзяцца. У вершы “Час праз сваю педантычнасць...” такімі акцэнтамі выступае гук падаючых кропель, адрывістыя ноты з паслядоўным строгім рытмам, у творы “Святая праўда” – гук званоў і г.д. У межах аднаго і таго ж аўдыятвора дадатковае гукавое і музычнае суправаджэнне ўзнікае ў кампазіцыйна розных частках верша, чаргуецца, накладаецца адно на адно, дапаўняючы літаратурны твор, узбагачаючы яго новымі эмацыйнымі і сэнсавымі адценнямі.

Такім чынам, на сучасным беларускім кнігарынку пашыраецца корпус паэтычных тэкстаў, прадстаўленых у аўдыяфармаце. Выключную каштоўнасць для гісторыі літаратуры ўяўляюць выданні, якія ўзнаўляюць папярэдне запісаныя галасы беларускіх класікаў, што ўжо пайшлі з жыцця. Такія аўдыякнігі дазваляюць пачуць лепшыя ўзоры айчыннай лірыкі ў аўтарскім выкананні, ацаніць манеру чытання пісьменнікаў, знайсці новыя сэнсавыя адценні ў знаёмых творах. Зборнікі вершаў, агучаныя прафесійнымі акцёрамі, дыктарамі, тэатральнымі педагогамі не нясуць індывідуальнай інфармацыі пра аўтара, аднак адрозніваюцца высокай якасцю запісу, узорным выкананнем, эмацыйнай і гарманічнай зместу твораў падачай. Аўдыявыданні сучасных пісьменнікаў вызначаюцца разнастайнасцю канцэптуальных рашэнняў, прыхільнасцю да сінтэзу паэзіі і музыкі, спалучэння аўтарскага прачытання з дадатковымі гукавымі элементамі.

Бібліяграфічны спіс

1. Весялуха, М. Застанецца голас: прэзентаваная аўдыякніга Генадзя Бураўкіна [Электронны рэсурс] / Марына Весялуха. – Рэжым доступу: <https://budzma.by/news/zastanyecc-a-holas-prezyentavanaya-awdyuokniha-hyenadzya-burawkina.html>. – Дата доступу: 15.04.2020.
2. Мотрэнка, Т. Фармальна-эстэтычныя і рэцэптыўныя асаблівасці беларускай медыяпаэзіі / Таццяна Мотрэнка // Скориновские чтения – 2019: современные

тенденции развития издательского дела : материалы IV Междунар. форума, посвященного Году малой родины и 20-летию кафедры редакционно-издательских технологий БГТУ, Минск, 24–25 сент. 2019 г. / БГТУ ; под ред. В. И. Куликовича, О. В. Шахаб. – Минск, 2019. – С. 56–59.

3. Рыжкоў, В. Дзверы, замкнёныя на ключы / Віталь Рыжкоў. – Мінск: І. П. Логвінаў, 2010. – 108 с.

